

MOLNÁR ERIK

A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége

A történelem színpadán különös játék folyik. A szereplők sokféle jelmezt viselnek, amely nem fejezi ki, hanem elleplezi valódi jellemüket. Kevesen tudják közülük, hogy a cselekmény hogyan fog kifejlődni és senki sem tudja, hogy a konfliktus mikor oldódik meg. Nagyrészt azt sem sejtik, hogy előrehaladó dráma részese. Azt hiszi, hogy a megszokott színpal, a megszokott díszletek előtt örökösen ugyanazokat a gesztusokat ismételheti.

1914 előtt úgy látszott, hogy a magyar társadalom történelmi keretei megmerevedtek. A társadalmat ugyan éles ellentmondások szaggatták. Megoldatlan volt a nemzeti függetlenség és a nemzetiségekhez való viszony kérdése. Fennállott a nagybirtokrendszer, amely nyomorba taszította, kivándorlásra kényszerítette a falusi dolgozókat és feudális-klerikális ideológiával mérgezte az ország légkörét. Kialakult az ipari kapitalizmus és ezzel központi ellentmondássá a burzsoázia és a gyári proletariátus ellentéte vált. Végül Magyarország az egész Habsburg-monarchiával együtt belesodródott a kifejlődött imperializmus ellentéteinek rendszerébe.

Az ellentmondások egyre élesedtek s néha forradalmi jellegű megmozdulásokban törtek a felszínre. A függetlenségért vívott harc eljutott a „nemzeti ellenállás” megszervezéséig, a munkásság küzdelme egészen a barikádharcokig. A munkásosztály tömegakcióiban ösztönös forradalmisága, forradalmi spontaneitása nyilvánult meg. De öntudatos forradalmi áramlat nem alakult ki. A nemzeti és a szociális harc hosszú évtizedek óta elszakadt egymástól és ahelyett, hogy egybefolyva egymást erősítette volna, szembekerülve egymást gyengítette. A függetlenségi mozgalom vezetése az uralkodó osztályok egyik frakciójának kezébe került. Ezzel a nemzeti program a függetlenségi jelszavakkal űzött demagógiává változott, amelynek gyakorlati jelentősége abban állott, hogy elterelte a figyelmet a szociális követelésekről. A szociáldemokrata párt, amely a szociális mozgalom élén állott, a nemzeti programban elsősorban a nemzeti demagógiát látta. Szociális reformprogramja középpontjába a polgári demokrácia megvalósítását állította és minden erejét az általános választójog kivívására koncentrált. Forradalmi programja egyik iránynak sem volt. Egyik sem hitt a forradalomban és ezt nem is akarta. A szociáldemokrata párt arra törekedett, hogy a munkásosztály forradalmi lendületét lefékezze és akcióit a legalitás keretei közé szorítsa. Az imperialista ellentétek élesedése, a háborús feszültség növekedése ellenére az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával senki sem számolt. A szocializmus megvalósulása a távoli jövőbe vesző, irreális ködöknek látszott. Úgy tűnt fel, mintha a társadalmi fejlődés kereteit beláthatatlan időkre megszabta volna a kapitalizmus és a Habsburg-monarchia fennállása. Senki sem sejtette, hogy néhány éven belül beteljesedik mindkettőjük halálos ítélete.

Ebben az időben Lenin már kidolgozta a társadalmi fejlődés forradalmi perspektíváját. Ennek alapja ugyan az orosz viszonyok elemzése volt, ezek azonban annyira hasonlítottak a magyar viszonyokhoz, hogy elemzésük a magyar fejlődés útját is feltárta. De Magyarországon akkor Lenin elméletét senki, még nevét is csak néhány ember ismerte. És itt senki sem volt, aki a magyar viszonyok marxista elemzését a szocialista forradalom szempontjából el tudta volna végezni. A magyar munkásmozgalom legjobb elemei teoretikus nézeteiket a német szociáldemokrácia forradalmi baloldalától — Rosa Luxemburgtól — és a francia—olasz anarchoszindikalizmustól kölcsönözték. Ezeknek a nézeteknek közös vonásuk volt, hogy félreismerték a parasztság forradalmi erejét, lebecsülték a nemzeti kérdés jelentőségét és a munkástömegek spontán forradalmi lendületére vetve a fősúlyt, elhanyagolták, vagy egyenesen elvetették a párt szerepét a forradalmi munkásmozgalomban. Közép- és Nyugat-Európában a szociáldemokrata pártok nem képviselték többé a forradalom érdekeit. Ez arra indította a baloldaliakat, hogy a munkástömegek forradalmi spontaneitásába vessék bizalmukat.

Hegel azt mondotta, hogy a nagy emberek „céljaikat és feladatukat nem csupán a dolgok nyugodt, rendes, a fennálló rendszer által szentesített menetéből, hanem egy olyan forrásból merítik, amelynek tartalma el van rejtve. . . ők a még föld alatt lappangó szellemből merítenek, amely a külvilág falán, mint saját héján dörömböl és végül is széjjelfeszíti ezt”. A magyar társadalom falán ott dörömbölt az agrár- és a nemzeti forradalom, nyomukban a szocialista proletár forradalommal. Politikai vezető nem volt, aki a földalatti jelzéseket megértette és programját ezekhez szabta volna. De egy nagy költő mégis akadt, aki megsejtette, az ő szavaival szólva, a „rejtett törvényeket”.

Ady Endre tudta, hogy a csönd lepleiben „rohanunk a forradalomba”. Tudta, hogy a forradalom először „az ezer évig nyomorgók” csapatát, a parasztságot szabadítja fel. Tisztában volt azzal, hogy a magyar nép nyakán ülő „vad, úri tatárokat” csak a proletariátus szervezett ereje űzheti el. Világosan látta, hogy a közelgő forradalom túlmutat első eredményén, a polgári demokrácián és tovább halad a szocializmus felé. Ady Endre lírai képekben és a lírikus szabadságával a proletariátus vezette agrárforradalom és a szocialista forradalomba átnövő polgári-demokratikus forradalom elméletét fejtette ki. A líra művészi formáiba öntötte és ezzel felszította a magyar ifjúság legjobbjainak forradalmi indulatát.

A magyar munkásosztály lappangó forradalmi energiáit az imperialista világháború megrázkódtatása, a lövészárkok embertelen mészárlása hozta a felszínre. Az oroszországi szocialista forradalom példája és lökése alakította át azzá az erővé, amely a magyar történet további fejlődését meghatározta. A magyar munkások 1917 végétől hatalmas tömegtüntetésekkel és politikai sztrájkokkal fejezték ki rokonszenvüket az októberi szocialista forradalom iránt. Amikor a Monarchia katonai összeomlása bekövetkezett, az ellenzéki pártok habozásával szemben a munkástömegek forradalmi fellépése döntötte meg a régi, korhadtt Magyarországot. Maguk a munkástömegek harcolták ki a polgári-demokratikus rendet, ők kényszerítették ki a független Magyar Köztársaság kikiáltását.

A forradalmakban kétféle erő egyesül: a tömegek forradalmi aktivitása és a forradalmi párt tevékenysége, amely megszervezi a tömegek forradalmi lendületét. Az őszirózsás októberi forradalomban nagyobb volt a munkás-

tömegek forradalmi spontaneitásának és kisebb az előkészítő és szervező csoportoknak, a baloldali szociáldemokratáknak és szindikalistáknak a szerepe. A munkástömegek spontán akciója egyesítette végre egyetlen forradalmi hullámban a nemzeti és a szociális harcot, a nemzeti és a szociális törekvéseknek azt a két ágát, amelyek korábban egymástól elszakadtak és éppen ezért meggyengültek. A Kommunista Párt, amely a forradalomban az öntudatos erőt képviselhette volna a tömegek spontaneitásával szemben, csak ezután alakult meg.

A hatalomra jutott polgári demokratikus rendszer nem tudta az agrárkérdést megoldani. A földosztó, de polgárian korlátolt agrártörvényt 3 hónapi havaz-vona után alkotta meg, végrehajtásának megkezdésére sor nem került. Tavasz felé tömegméretet öltött az agrárproletariátus földfogláló — a nagybirtokokat elfoglaló — mozgalma. Az antant imperializmus erőszakosságával szemben a kormány nem tudta az ország nemzeti érdekeit sem megvédeni. Közben a Kommunista Párt befolyása a tömegekre, az üldözések, a párt vezetőinek letartóztatása ellenére, egyre növekedett. A döntő fordulatot a Vyx-jegyzék idézte elő, amely tiszta magyarlakta területek átengedését követelte. A polgári kormány, elismerve saját erőtlenségét az ország védelmében, lemondott, a burzsoázia átengedte a hatalmat a munkásoknak. A kommunista és a szociáldemokrata párt egyesült. Létrejött a Magyar Tanácsköztársaság, az első magyar proletárdiktatúra, amely „Mindenkihez” intézett kiáltványában kimondotta a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok és közlekedési vállalatok szocializálását és fegyveres szüvetségre lépett Oroszország proletárjaival.

Nem kellett volna fegyvert fogni, mondotta az első orosz forradalom veresége után Plehanov. Nem kellett volna átvenni a hatalmat, mondták nálunk a Tanácsköztársaság bukása után. De a magyar munkásosztály hősi tette éppen abban állott, hogy a háborútól legyengített, az imperialista burzsoázia hadseregei által körülvett országban sem tért ki a hatalom felelőssége elől, hanem vállalta történeti feladatát, a szocializmus megvalósítását. Hogyan ítélte volna meg a történelem a magyar munkásosztályt, ha visszautasítja a hatalmat, amelyet a helyzet felkínált neki? Egy osztály, amely a jövő hordozója, nem tagadhatja meg történeti hivatásának teljesítését anélkül, hogy erre méltatlanná ne válnék.

Kockázat volt, de kockázat nélkül történetet csinálni nem lehet. És a kockázat mellett a sikernek reális esélyei voltak. Másfél éve állott az Orosz-Szovjet Köztársaság, amelynek szövetségére a Magyar Tanácsköztársaság támaszkodhatott. A forradalmi hullám világszerte emelkedőben volt. A forradalom hulláma átesapott Oroszországról Magyarországra és számolni lehetett azzal, hogy éppen a magyar munkásosztály győzelme által erősítve, elárassz más európai országokat is, amelyekben a 4 évi öldöklés és rablőháború súlyosan kompromittálta, pórere vetköztette a burzsoá rendszert. A számítás realitását bizonyítja a Bajor Tanácsköztársaság kikiáltása, amely pár hétre rá követte a magyar proletárdiktatúra megalakítását. Számolni lehetett a nemzetközi proletariátus rokonszenvező támogatásával és ez a számítás is reális volt. A szerb hadsereget nem merték bevetni a Magyar Tanácsköztársaság ellen, mert a szerb munkások és parasztok nem akartak harcolni magyar testvéreikkel szemben. A vörös hadsereg felvidéki sikereiben is része volt annak a rokonszenvnek, amelyet a csehszlovák proletárok és a szlovákiai szegényparasztság a Magyar Tanácsköztársaság iránt éreztek.

Az Orosz-Szovjet Köztársaság nehéz katonai helyzetbe jutott, nem tudott segítséget nyújtani. Az utódállamokat előntő nacionalista hullám a burzsoázia kezére adta ezekben a hatalmat. Az európai országok jobboldali szociáldemokratái — a burzsoázia ügynökeinek feladatát teljesítve a munkásmozgalomban — megakadályozták a forradalmi hullám továbbterjedését. A Magyar Tanácsköztársaság ilyen körülmények között az imperialista túlerővel szemben elbukott. De a magyar munkásosztálynak *világtörténelmi* jelentőségű tette, örök dicsősége marad, hogy a világforradalom útján elsőnek lépett az orosz munkásosztály mellé és megkísérelte a proletárforradalom továbbgördítését a polgári Európában.

A magyar proletárforradalom nem volt „korai”. A politikai hatalom meghódítása a munkásosztály által sohasem lehet korai, mert csak a széles néptömegekre támaszkodhatik, s ezzel kifejezi a polgári társadalom összeomlását. Egy értelemben azonban a politikai hatalom meghódítása a munkásosztály által kezdetben mindig „korai”. Abban az értelemben, hogy a munkásosztálynak, a tömegeknek és elsősorban a pártnak a politikai hatalom gyakorlásának útján kell megszereznie azokat a politikai tapasztalatokat, azt a politikai érettséget, amelyek szükségesek a hatalom megtartásához. A Magyar Tanácsköztársaság ismert hibái ennek a tételnek a helyességét bizonyítják.

A hibák egyrésze a magyar munkásmozgalom múltjában, a szociáldemokrata és szindikalista baloldal helytelen elméleti nézeteiben gyökerezett. Az Oroszországból visszatért kommunisták nem tudták ezeket a hibákat kijavítani. Amit ott tanultak, az mindenekelőtt a fegyveres polgárháború technikai megszervezése volt, a bolsevik párt elméletének beható tanulmányozására nem jutott alkalom. A nemzeti kérdésben a hibák nem ütköztek ki. A Magyar Tanácsköztársaság helyes úton járt, amikor életre segítette a szövetséges Szlovák Tanácsköztársaságot és a ruszinok s németek számára autonóm kerületeket tervezett. Annak se voltak következményei, hogy a nemzeti frazeológia használatáról, amelyet akkor a tömegek szemében a négyéves imperialista háború súlyosan kompromittált, lemondott. A Tanácsköztársaság fegyveres harcaiban a nemzetközi osztályháború egybefolyt a nemzeti felszabadulási harccal. A munkások, akik fegyvert fogtak, jól tudták, hogy amikor a világforradalomért küzdenek, egyúttal szocialista hazájukat védelmezik. A Tanácsköztársaság harcai, amelyek leleplezték az ellenséghez átment, szabotáló és áruló burzsoá elemek hazug nacionalizmusát, megnyilvánították a proletár internacionalizmus mellett a magyar munkásosztály szocialista patriotizmusát. De a parasztkérdésben, a parasztság forradalmi erejének félreismerésében a régi hiba érvényesült. A nagybirtokok felosztása helyett, ami a szegény-parasztságot a proletárdiktatúra elszánt hívévé tette volna, ezeket átmenet nélkül szocialista nagyüzemekké alakították át. Ennek következtében a szegényparasztság a proletárdiktatúra küzdelmeit többé-kevésbé passzívan szemlélte. Ilyen hiba volt a munkásosztály forradalmi spontaneitásának túlbecsülése is, ami kifejezésre jutott a politikai hatalom, az államhatalom helytelen megszervezésében.

Kun Béla egyik akkori előadásából tudjuk, hogy a proletárdiktatúra vezetői az államhatalom megszervezésénél Leninnek az „Állam és forradalom”-ban kifejtett nézeteit tartották szem előtt. Ez kitűnik a Tanácsköztársaság alkotmányából is. A magyar proletárdiktatúra ennél fogva igazi proletárdemokrácia volt, amely igyekezett megközelíteni Lenin gondolatát: „Tegyük az államhivatalnokokat a munkások megbízásainak egyszerű végrehajtóivá,

felelős, mindenkor felváltható és szerény fizetésű felügyelőkké és könyvelőkké.”

A tanácsok, így a politikailag legfontosabb budapesti központi munkás- és katonatanács, amely a diktatúra kritikus napjaiban a politikai döntés jogát gyakorolta, a proletárdemokrácia szervei voltak. Bár az erre vonatkozó történeti anyag nincsen még pontosan feldolgozva, az adatok azt mutatják, hogy a budapesti munkástanács döntően a szervezett munkások képviselőiből került ki, a budapesti szervezett munkások összességének nézeteit és hangulatait fejezte ki.

Ez annyit jelent, hogy a budapesti munkástanács, a politikai hatalom tényleges birtokosa, a munkásosztály forradalmi spontaneitásának az orgánuma volt. A munkásosztály spontán forradalmi energiái hatalmas erőt képviselnek. Láttuk ezeket működésben 1914 előtt és az őszirózsás forradalom idején. Nagyszerű megnyilvánulása volt a munkásosztály spontán forradalmi lendületének a budapesti munkástanács 1919. május 2-i ülése is, amely a proletárdiktatúra veszélyeztetett helyzetében a kapituláns jobboldali szociáldemokraták javaslataival szemben és a kommunisták indítványára elrendelte a proletariátus mozgósítását. Két nap alatt negyvennégyezer munkás vonult be. A vörös hadsereg forradalmi szellemű csapatai az északi fronton pár hét alatt a győzelmek sorozatát aratták.

De a Tanácsköztársaság története azt is megmutatja, hogy ha a munkásosztály forradalmi spontaneitása alapja is a proletárforradalomnak, arra mint egyetlen erőre a proletárdiktatúrát alapítani nem lehet. A munkásosztály széles tömegeiben a helyzet változásával a lelkesedést könnyen felváltja a csüggedt kishitűség. A tömegek nincsenek megvédve a burzsoázia érdekeit kifejező befolyásoktól. Nem rendelkeznek azokkal a tapasztalatokkal, amelyeket csak a forradalmi elmélet gyűjthet össze és összegezhet. Amikor július végén a vörös hadsereg vereséget szenvedett, aminél közrejátszott az ellenforradalmár tisztek árulása és szabotálása, a budapesti munkástanács a jobboldali szociáldemokraták befolyása alá került. Hozzájárult a tanácskormány lemondásához és felállította a jobboldali szociáldemokraták szakszervezeti kormányát. Elhitte ezeknek, hogy a proletárdiktatúra bukása után lehetséges valamilyen szociális polgári demokrácia. Nem tudta, hogy a proletárdiktatúrát csak a burzsoázia terrorisztikus diktatúrája követheti.

A proletárdemokrácia, mint a munkásosztály spontán forradalmi, szocialista törekvéseinek kifejezése, a munkásosztály céljait szolgáló helyes intézmény. De csak akkor működhetik helyesen, ha a munkásosztály forradalmi élcsapata, a párt irányítja. Ezt nem tudták a Tanácsköztársaság kommunista vezetői. Amikor a hibát felismerték — a Tanácsköztársaság vége felé —, akkor már késő volt. Nemesak abban hibáztak, hogy egy pártban egyesültek a burzsoázia érdekeit képviselő jobboldali szociáldemokratákkal és az ingadozó centristákkal és így feloldották az élcsapatot az áruló és a bizonytalan szövetségesek táborában. Magát a pártot, amely a magyar viszonyok mellett egy volt a szakszervezetekkel, elmerítették abban a munkástömegben, amely egyaránt magában foglalta a munkásosztály leghaladottabb és legelmaradottabb elemeit. Párt, szakszervezet és államhatalom eggyé váltak. Ez lehetlenné tette, hogy az élcsapat feladatát teljesítse. Élcsapat híján a munkásosztály vezető nélkül maradt. Az élcsapat vezető szerepe nélkül azonban a proletárdemokrácia sem állhat tartósan fenn. Meddő dolog most arról képzelődni, hogyan alakultak volna az események, ha a Magyar Tanácsköztársaság élén

lenini típusú párt áll. De az kétségtelen, hogy az élesapat hiánya, ha a Tanácsköztársaság bukása okának nem is tekinthető, az események menetét és formáját, azt, hogy a Tanácsköztársaság mikor és hogyan bukott el, lényegesen befolyásolta.

A proletárdiktatúra bukását a fehér terror követte. A mulatók és nyalka tisztek eldobták jelmezüket, vad höllérbieszkás hóhérlegények bukkantak elő. Azután a burzsoázia 25 éves diktatúrája következett. Csendőrök, detektívek hada nehezedett a munkásosztályra, amelynek minden megmozdulására kínvallatás, börtön és bitófa lesett. Úgy látszott, hogy a burzsoá terror eszközeivel szemben a munkásosztály tehetetlenné vált.

Az ún. józan ész, a nyárspolgári gondolkodás nem is értette meg azokat a kommunistákat, akik vállalták az illegális küzdelem minden veszedelemét. A burzsoá államhatalom sziklaszilárdnak tűnt fel, rendelkezett az elhárítás és a megtorlás minden eszközével, újra meg újra szétverte az illegális kommunista szervezeteket. Nem látszott-e esztelenségnek pusztá kézzel támadni a burzsoázia vasba öltözött államapparátusát? De a szétvert csoportok újra és újra megalakultak. A kommunisták tudták és valójában ők tudták egyedül, hogy a burzsoá rend szilárd felszíne alatt ott lappanganak és érlelődnek a magyar társadalom meg nem oldott ellentmondásai, amelyek csak az alkalmat várják, hogy felszínre kerüljenek és elsöpörjék a burzsoá rend intézményeit.

A burzsoá diktatúra kormányai is tudták, hogy egyetlen igazi ellenfelük az országban, aki ellen minden eszközzel harcolniuk kell, a Kommunista Párt, olykor csak az a pár tucat kommunista, aki a szervezetek szétverése után újból hozzáfogott a párt illegális apparátusának felépítéséhez. Tudták, hogy a látszólag jelentéktelen csoportok az ország leghatalmasabb erőit, az elnyomott munkás- és paraszttömegeket képviselik, szervezik és fogják a döntő harcra vezetni.

Az illegális kommunista párt sem volt mentes a hibáktól. De mint az egész nemzetközi munkásmozgalom, sokat tanult a Magyar Tanácsköztársaság tapasztalataiból. Már az illegalitásban betöltötte a munkásosztály forradalmi élesapatának szerepét és nem egyszer harcra mozgósította a munkásosztály ösztönösen forradalmi erőit.

A történelemből sokat lehet tanulni, ha felmutatjuk igazi menetét. Sokat tanulhat maga a munkásosztály is, különösen, ha megérti a proletárdemokrácia és a párt mint élesapat történeti szerepét. 1956 októberében aligha került volna sor az ellenforradalom előtörésére, ha munkásosztályunk eléggé ismeri a Magyar Tanácsköztársaság történetét. A Magyar Tanácsköztársaság története azt tanítja, hogy a szocialista demokrácia a párt vezetőszerpe nélkül a proletárdiktatúra összeomlására, ez pedig bármiféle demokrácián át a burzsoázia terrorisztikus diktatúrájára vezet. 1956 októbere, amelyet nem tudunk elkerülni, ezt a tanulságot erősíti meg.

A Magyar Tanácsköztársaság végső nagy tanulsága, amely ma, a korábbi kérdések megoldása után is aktuális, a tömegek és a párt viszonyára vonatkozik. Ez a tanulság a következő: A proletárdemokráciát, a Tanácsköztársaság példájára, minden eszközzel erősíteni kell, hogy minél jobban értékesíthessük a munkásosztály szocializmusra törő spontán energiáit. De ugyanakkor, a Tanácsköztársasággal ellentétben, minden eszközzel, elsősorban a párt-demokrácia minél teljesebb kifejlesztésével, erősítenünk kell a párt, a munkásosztály élesapata, az öntudatos erő vezetőszerpét. Proletárdemokrácia a párt

vezetőszerpe nélkül, a párt vezetőszerpe belső pártdemokrácia nélkül egyformán súlyos következményekkel jár.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusa hasonló eredményekre jutott. Megállapította, hogy a mai viszonyok között a szocialista állam fejlődésének fő irányvonala a demokrácia általános fejlesztése, más szavakkal a proletár vagy szocialista demokrácia kiterjesztése. Rámutatott arra, hogy a jelen szakaszban mindinkább fokozódik a pártnak mint a nép kipróbált élcsapatának a szerepe. Állást foglalt amellett, hogy következetesen megvalósuljon a párton belüli demokrácia s fejlődjék a bírálat és önbírálat, mert ezek nélkül a tömegek nem mozgósíthatók a kommunista építés feladatainak megoldására.

Így fonódnak össze a Magyar Tanácsköztársaság történeti tanulságai a proletár világforradalom vezetőségének, a Szovjetunió Kommunista Pártjának politikai főirányvonalával.